

TÍNH VƯỢT TRƯỚC CỦA CHỦ TỊCH HỒ CHÍ MINH VỀ GIÁO DỤC ĐIỂM NHẤN VỀ "HOẠT ĐỘNG HỌC"

THS NÔNG THỊ XUÂN*

1. Với những hoạt động sôi nổi trong thực tiễn cách mạng, Chủ tịch Hồ Chí Minh đã góp phần to lớn cho sự nghiệp giải phóng dân tộc, giải phóng giai cấp, giải phóng con người và trong sự phát triển văn hóa nhân loại. Tư tưởng Hồ Chí Minh là di sản quý báu của dân tộc Việt Nam, đồng thời đóng góp quan trọng vào di sản văn hóa thế giới. Một trong những đóng góp tiêu biểu và có giá trị thời đại sâu sắc của Người trong lĩnh vực văn hóa là văn hóa giáo dục. Thế giới hiện nay đã có nhiều thay đổi nhưng những quan điểm, tư tưởng của Người về giáo dục vẫn luôn sâu đậm những giá trị thực tiễn và là những định hướng quan trọng đối với hoạt động giáo dục nước nhà. Giáo dục nói chung, việc học mà ngày nay các nhà giáo dục gọi là "hoạt động học" nói riêng đã được Hồ Chí Minh quan tâm từ rất sớm. Với một nhận định có lẽ không thể khác hơn: "Một dân tộc dốt là một dân tộc yếu", Hồ Chí Minh đã mang về cho dân tộc Việt Nam một tinh thần mới, một ý chí mới và niềm tin mới trong học tập, nâng cao dân trí để làm chủ vận mệnh của mình. Ngay từ những ngày đầu mới thành lập nước Việt Nam Dân chủ cộng hòa (năm 1945), các "hoạt động học" đã được Hồ Chí Minh quan tâm đặc biệt.

Một trong sáu nhiệm vụ được coi là cấp bách của

Chính phủ lâm thời Việt Nam mới lúc bấy giờ được đề ra là "chống nạn dốt". Hồ Chí Minh chỉ ra rằng: "Nạn dốt - là một trong những phương pháp độc ác mà bọn thực dân dùng để cai trị chúng ta. Hơn 90% đồng bào ta mù chữ" và Người kêu gọi "mở một chiến dịch để chống nạn mù chữ"¹.

Có thể nói, dân tộc Việt Nam là một dân tộc hiếu học, có truyền thống "tôn sư trọng đạo" nhưng phải đến thời đại Hồ Chí Minh, việc học tập mới được phát huy và không ngừng phát triển. Ở thời đại Hồ Chí Minh, người dân Việt Nam hiểu sâu sắc rằng: "Nước nhà thịnh hay suy, yếu hay mạnh chính là nhờ công học tập mà nên". Từ đó, hiểu được quyền lợi và "bổn phận" của mình: "Muốn giữ vững nền độc lập, muốn làm cho dân mạnh, nước giàu, mọi người Việt Nam phải có kiến thức mới để có thể tham gia vào công cuộc xây dựng nước nhà". Và từ đó mà phải "gắng công học tập".

Thế kỷ XXI, khi nhân loại đang bước vào nền văn minh trí tuệ, văn minh của nền kinh tế tri thức, khi thế giới chú trọng đến mọi "hoạt động học": học để biết; học để làm việc; học để chung sống; học để làm người, thì chính những tư tưởng này đã được Hồ Chí Minh chỉ ra từ rất sớm. Trong quá trình lãnh đạo cách mạng Việt Nam, quan điểm, tư tưởng về học tập của

*Trường Đại học Nông Lâm Thái Nguyên

1. Hồ Chí Minh: *Toàn tập*, t. 4, Nxb CTQG, H, 2011, tr. 7.

Hồ Chí Minh nhanh chóng trở thành những “hoạt động học” sôi nổi. Ngay từ khi dân tộc mới bước ra khỏi đêm trường nô lệ, một phong trào “binh dân học vụ” chống nạn thất học được đề ra. Với chỉ thị của Hồ Chí Minh, “trong một năm, tất cả mọi người Việt Nam phải biết chữ quốc ngữ” và Người thay mặt chính phủ ký ban hành sắc lệnh thành lập Nha Bình dân học vụ (Bộ Giáo dục sau này) để trông nom việc học của dân chúng cho thấy, Hồ Chí Minh đã tiếp cận vấn đề có tính thời đại từ rất sớm. Các “hoạt động học” nhanh chóng được triển khai: “Những người chưa biết chữ hãy gắng sức mà học cho biết đi. Vợ chưa biết thì chồng bảo, em chưa biết thì anh bảo, cha mẹ không biết thì con bảo, người ăn người làm không biết thì chủ nhà bảo, các người giàu có thì mở lớp học ở tư gia dạy cho những người không biết chữ ở hàng xóm láng giềng, các chủ ấp, chủ đồn điền, chủ hầm mỏ, nhà máy thì mở lớp học cho những tá điền, những người làm của mình”². Việc học tập được Đảng và Nhà nước, cùng với mọi tầng lớp nhân dân quan tâm đặc biệt, ngay cả khi trong những cuộc kháng chiến trường kỳ, gian khổ nhất, cho đến khi đất nước hòa bình, việc học trở thành “quốc sách hàng đầu”³ trong “xã hội học tập” của chúng ta như hiện nay.

2. “Hoạt động học” trong quan điểm của Hồ Chí Minh chủ yếu được bàn đến mục đích, nội dung, phương châm, phương pháp học, như “học để làm gì?”, “học cái gì?” và “học thế nào?”

Mục đích của việc học đã được Hồ Chí Minh thể hiện trong nhiều bài nói, bài viết với nhiều đối tượng khác nhau, nhưng với điểm chung nhất là: “Học để phụng sự ai? Để phụng sự Tổ quốc, phụng sự nhân dân, làm cho dân giàu, nước mạnh, tức là để làm tròn nhiệm vụ người chủ của nước nhà”⁴.

“Học để làm việc, làm người, làm cán bộ. Học để phụng sự đoàn thể, phụng sự giai cấp và nhân dân, phụng sự Tổ quốc và nhân loại”⁵.

Có thể nói, với lối diễn đạt ngắn gọn, súc tích và dễ hiểu, hàm chứa những nội dung sâu xa, thể hiện rõ mục đích của việc học. Đó là học để có những kiến thức, kỹ năng, kỹ năng, kỹ xảo phục vụ cho công việc, để trở thành con người phát triển toàn diện cả “đức, trí, thể, mỹ” và để trở thành người có ích cho nước nhà, chứ “không thể tùy theo sở thích riêng của mình”⁶.

Học cái gì? Hồ Chí Minh chủ trương xây dựng một nền giáo dục toàn diện, chú trọng đủ các mặt: đạo đức

cách mạng, giác ngộ xã hội chủ nghĩa, văn hóa, khoa học kỹ thuật, lao động và sản xuất. Các nội dung đó đều có quan hệ mật thiết với nhau. Người thường nhấn mạnh trước hết đến đạo đức cách mạng, giác ngộ lý tưởng xã hội chủ nghĩa. Người coi đạo đức là “gốc”, là nền tảng của con người, bởi vì: “Muốn giải phóng cho dân tộc, giải phóng cho loài người là một công việc to tát, mà tự mình không có đạo đức, không có căn bản, tự mình đã hủ hóa, xấu xa thì còn làm nổi việc gì”⁷. Theo chỉ dẫn Hồ Chí Minh, mỗi con người Việt Nam trong thời đại mới cần rèn luyện là: trung với nước, hiếu với dân; cần, kiệm, liêm, chính, chí công vô tư; thương yêu con người; có tinh thần quốc tế trong sáng. Bên cạnh đó, Người rất quan tâm đến việc học tập văn hóa, khoa học kỹ thuật, là cái “đưa loài người đến hạnh phúc vô tận”. Người nhấn mạnh: “Muốn xây dựng chủ nghĩa xã hội thì nhất định phải có học thức, cần phải học văn hóa, chính trị, kỹ thuật”⁸.

Học thế nào? (tức là cách học, phương châm, phương pháp học): Kế thừa nguyên tắc căn bản của chủ nghĩa Mác - Lênin về tính thống nhất giữa lý luận và thực tiễn, cùng với văn phong dễ hiểu, phù hợp với trình độ dân trí ở nước ta. Hồ Chí Minh chỉ dạy: Học phải đi đôi với hành, lý luận phải liên hệ với thực tế, học tập phải kết hợp với lao động sản xuất. Học ở mọi nơi, mọi lúc, không chỉ học ở gia đình mà còn học ở trường cũng như ở xã hội, đồng thời phải kết hợp cả ba môi trường đó. Hồ Chí Minh cho rằng: Học mãi để tiến bộ, càng tiến bộ càng thấy phải học thêm. Và chính bản thân Người là một tấm gương sáng về tự học suốt đời. Người cho rằng: “Ngoài cách học ở trường, ở lớp, học trên sách, báo... có một cách học rất tốt, ai cũng có thể tham gia hàng ngày. Đó là cách học tập ngay trong sản xuất”⁹; đặc biệt, chú trọng học ở nhân dân, Người khẳng định: “Dân chúng biết giải quyết vấn đề một cách giản đơn, mau chóng, đầy đủ, mà những người tài giỏi, những đoàn thể to lớn, nghĩ mãi không ra”¹⁰.

Sinh ra vào thời kỳ mà đa số người dân nước ta

2. *Sđđ*, tr. 41.

3. Đảng Cộng sản Việt Nam: *Một số văn kiện Đảng Cộng sản Việt Nam về công tác khoa giáo*, Nxb CTQG, H, 2006, tr. 466.

4. Hồ Chí Minh, *Toàn tập*, t. 9, Nxb CTQG, H, tr. 178 - 179.

5. *Sđđ*, t. 6, tr. 208.

6. *Sđđ*, t. 10, tr. 48.

7. *Sđđ*, t. 5, tr. 293.

8. *Sđđ*, t. 13, tr. 90.

9. *Sđđ*, t. 12, tr. 528.

10. *Sđđ*, t. 5, tr. 335.

và phần lớn dân số trên thế giới sống trong mù chữ vì những chế độ hà khắc của chủ nghĩa tư bản, thực dân, phong kiến luôn dùng chính sách “ngu dân để trị”, Hồ Chí Minh đã đóng góp rất quan trọng vào sự nghiệp giáo dục của nước nhà và của nhân loại. Những thông điệp Hồ Chí Minh đưa ra đã trải qua nhiều thập kỷ, với những thăng trầm của lịch sử; những biến động, phát triển mạnh mẽ của khoa học công nghệ, đến nay vẫn mang tính thời sự nóng hổi. Nhiều nội dung giáo dục được Người quan tâm không chỉ có ý nghĩa giáo dục trong nước mà còn mang tính toàn cầu, phù hợp với nhiều chủ trương của UNESCO - Tổ chức Giáo dục, Khoa học và Văn hóa của Liên Hiệp Quốc, với mục đích đảm bảo sự tôn trọng công lý, luật pháp, nhân quyền và tự do cơ bản cho tất cả mọi người không phân biệt chủng tộc, nam nữ, ngôn ngữ, tôn giáo. Những thông điệp Hồ Chí Minh đưa ra được phản ánh đầy đủ trong báo cáo của Ủy ban về Giáo dục cho thế kỷ XXI trình lên UNESCO trong thập kỷ 1990 và đặc biệt báo cáo mới đây về phổ cập giáo dục cho tất cả mọi người mang tên *“Tiếp cận những người bị gạt sang bên lề xã hội”* của UNESCO. Theo báo cáo này, tính đến nay, thế giới có 72.000.000 trẻ em chưa được đến trường, trong đó 54% là các bé gái và 759.000.000 người lớn mù chữ, trong đó có 3/4 là phụ nữ. Đây là những yếu tố ảnh hưởng đến việc xóa nghèo, giảm tỉ lệ tử vong ở trẻ em, kiềm chế sự phát triển dân số, sự bình đẳng giới, cũng như hạn chế sự đảm bảo phát triển bền vững, hòa bình và dân chủ trên thế giới.

Như vậy, những thông điệp của Hồ Chí Minh rõ ràng thể hiện tính vượt trước mang giá trị toàn cầu và giá trị thời đại sâu sắc, như nhận định của nhà thơ Xô viết Ôxip Mandextam: “Từ Nguyễn Ái Quốc tỏa ra một nền văn hóa, không phải là văn hóa châu Âu, mà có lẽ là một nền văn hóa của tương lai...”

Tại Hội thảo khoa học quốc tế *“Di sản Hồ Chí Minh trong thời đại ngày nay”* nhân kỷ niệm 120 năm ngày sinh Chủ tịch Hồ Chí Minh (năm 2010) diễn ra tại Hà Nội, bà Katherine Muller-Marin, Trưởng đại diện Văn phòng UNESCO Hà Nội đã có bài phát biểu nêu bật những đóng góp của Chủ tịch Hồ Chí Minh trong các hoạt động của tổ chức này. Trong đó, nhấn mạnh một cách thán phục về mối tương liên giữa tư tưởng của Hồ Chí Minh với quan điểm về giáo dục hiện nay của UNESCO: “Mục tiêu cuối cùng của việc học là trở thành

con người theo đúng nghĩa của từ này với bốn trụ cột của việc học như là những nguyên tắc cơ bản cho việc định hình lại giáo dục: i) Học để biết, ngụ ý cung cấp những công cụ nhận thức cần có, để hiểu thế giới và những điều phức tạp của nó một cách tốt hơn, và để có nền tảng đủ và phù hợp để học tập trong tương lai. ii) Học để làm, có nghĩa là cung cấp các kỹ năng giúp các cá nhân tham gia một cách có hiệu quả vào nền kinh tế và xã hội toàn cầu. iii) Học để làm người có nghĩa là cung cấp những kỹ năng tự phân tích và kỹ năng xã hội để giúp các cá nhân phát huy đầy đủ nhất tiềm năng của mình về mặt tâm lý - xã hội, về tình cảm cũng như thể chất, để trở thành một “con người toàn diện” về mọi mặt. iv) Học để chung sống ngụ ý là hướng các cá nhân vào những giá trị tiềm ẩn trong các nguyên tắc dân chủ, sự hiểu biết giữa các nền văn hóa, tôn trọng và hòa bình ở mọi cấp bậc xã hội và quan hệ giữa người với người nhằm giúp cho các cá nhân và các xã hội cùng sống trong hòa bình và hòa thuận”.

3. Chúng ta tự hào có một di sản Hồ Chí Minh về văn hóa giáo dục, trong đó, nhiều nội dung vượt trước mang tính toàn cầu và tính thời đại sâu sắc. Nghiên cứu những quan điểm của Người về “hoạt động học”, về mục đích học tập, nội dung học tập và phương pháp học trong bối cảnh hiện nay là yêu cầu cấp thiết, giúp ích cho chúng ta xây dựng một “xã hội học tập” lành mạnh và tiến bộ, nhất là trong quá trình *đổi mới căn bản, toàn diện giáo dục và đào tạo đáp ứng sự nghiệp công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước*. Giáo dục luôn là con đường căn bản để chấn hưng dân tộc, là nền tảng của sự tiến bộ xã hội, nâng cao dân trí, thúc đẩy con người phát triển toàn diện, trong đó vai trò của mỗi cá nhân con người có ý nghĩa quan trọng. Phát triển giáo dục, xây dựng xã hội học tập là trách nhiệm của toàn Đảng, toàn dân và của toàn xã hội, nhưng nếu thiếu sự tự giác, ý chí của mỗi con người thì sẽ không có một nền giáo dục tốt và những “hoạt động học” sẽ không thể bắt nhịp cùng thời đại.

Hiện nay, do tác động nền của kinh tế thị trường, các “hoạt động học” đang bộc lộ nhiều vấn đề đáng quan tâm. Bên cạnh một bộ phận những người thất học, hoặc không có điều kiện để học tập đến nơi, đến chốn thì các biểu hiện tiêu cực trong học tập đang gia tăng, như học thực dụng, học chỉ để lấy bằng cấp, học

Xem tiếp trang 26

sự nghiệp xây dựng và bảo vệ Tổ quốc xã hội chủ nghĩa. Tuy nhiên, trước yêu cầu phát triển của đất nước trong giai đoạn mới, Nghị quyết Hội nghị Ban Chấp hành Trung ương Đảng khóa XII cũng thẳng thắn chỉ ra rằng: “Khoa học, công nghệ chưa thực sự trở thành động lực để nâng cao năng suất lao động, năng lực cạnh tranh, thúc đẩy phát triển kinh tế - xã hội”²⁰; Công tác phát triển công nghệ cao còn một số hạn chế như “hiệu quả sử dụng các phòng thí nghiệm trọng điểm quốc gia và kết quả hoạt động các khu công nghệ cao còn thấp”²¹; các mục tiêu về đổi mới công nghệ và phát triển công nghiệp hỗ trợ, công nghiệp công nghệ cao diễn ra còn chậm; đến nay vẫn “chưa phát triển được nhiều sản phẩm có giá trị công nghệ cao, có khả năng cạnh tranh trên thị trường khu vực và quốc tế”²².

Như vậy, có thể thấy rằng, qua các kỳ đại hội, từ khi tiến hành công cuộc đổi mới đến nay, quan điểm của Đảng ta về KH&CN nói chung, công nghệ cao nói riêng đã có những bước chuyển biến khá căn bản. Đường lối đó không chỉ phù hợp với yêu cầu phát triển của đất nước qua từng giai đoạn lịch sử cụ thể, mà còn là

những định hướng chiến lược quan trọng để nhà nước, các bộ, ban, ngành, địa phương thể chế hóa bằng các chính sách, pháp luật, chương trình hành động và triển khai tổ chức thực hiện.

Tuy nhiên, bên cạnh những kết quả đạt được, trong những năm qua công tác phát triển công nghệ cao ở nước ta vẫn còn tồn tại một số hạn chế. Chính vì vậy, trước sự phát triển của cuộc cách mạng công nghiệp lần thứ tư với trí tuệ ảo, kỷ nguyên số, kết nối vạn vật, biến những điều không thể trở thành có thể, đã và sẽ làm biến đổi mạnh mẽ nền tảng công nghệ của công nghiệp quốc gia và quản lý xã hội của mỗi đất nước, hơn lúc nào hết, đòi hỏi chúng ta cần phải quán triệt hơn nữa đường lối của Đảng, để từ đó đề ra các giải pháp khoa học, kịp thời, hợp lý nhằm tận dụng cơ hội, vượt qua thách thức, thúc đẩy công nghệ cao phát triển, đáp ứng yêu cầu xây dựng và phát triển đất nước trong thời kỳ mới.

21. *Sđđ*, tr. 249.

22. *Sđđ*, tr. 252.

TÍNH VƯỢT TRƯỚC CỦA CHỦ TỊCH HỒ CHÍ MINH VỀ GIÁO DỤC...

Tiếp theo trang 16

để đi du học, để tìm việc tốt, kiếm nhiều tiền và vị trí có nhiều lợi ích cá nhân... Trên thực tế, trong nhiều “hoạt động học” chủ yếu chỉ mới coi trọng “nhồi nhét” kiến thức, chưa coi trọng đúng mức vai trò của đạo đức, nhân văn “học để làm người”. Nhiều môn học cơ bản ở phổ thông không được nhà trường quan tâm, nhất là các môn xã hội như văn học, lịch sử, địa lý... ở các trường đại học, cao đẳng như chính trị, lý luận, phương pháp luận...; phần lớn cán bộ và nhân dân chưa học tập thường xuyên, học tập suốt đời; thiếu sự học tập ở thực tiễn, ở nhân dân. Tư tưởng lệch lạc của các “hoạt động học” đang làm ảnh hưởng lớn đến nền giáo dục toàn diện của nước nhà và gây nên những bức xúc trong xã hội, đặc biệt là nạn chạy bằng, mua điểm, những biểu hiện coi nhẹ đạo đức trong học tập...

Trên con đường hội nhập kinh tế quốc tế của đất nước ta, nâng cao chất lượng “hoạt động học” là một phương thức quan trọng để hội nhập, bởi chỉ có một nền giáo dục, đào tạo có chất lượng, một xã hội học tập tốt mới tạo ra những con người, đội ngũ có năng lực phục vụ quá trình hội nhập ấy. Thông qua học tập,

mới có thể tiếp thu, tích lũy những kinh nghiệm sống, hình thành ở cá nhân những tri thức khoa học, kỹ năng, kỹ xảo và năng lực mới phù hợp với đòi hỏi của thực tiễn. Tinh thần “Học để làm việc, làm người, làm cán bộ. Học để phụng sự đoàn thể, phụng sự giai cấp và nhân dân, phụng sự Tổ quốc và nhân loại” của Chủ tịch Hồ Chí Minh như là những nguyên tắc cơ bản cho việc định hình lại giáo dục, giáo dục suốt đời của nước ta. Chỉ có làm tốt như tinh thần đó của Người, mới bắt nhịp với thời đại, thích ứng với một xã hội năng động và phát triển của nền “kinh tế tri thức” trong thế giới hiện nay.

Học tập và làm theo tư tưởng, đạo đức, phong cách Hồ Chí Minh, trong điều kiện mới của đất nước, chúng ta cần phải học và thực hành tinh thần học để phụng sự Tổ quốc và nhân dân, có nội dung học tập, phương pháp học tập đúng đắn. Cùng với thái độ học tập tích cực và nhân văn như vậy, mỗi người Việt Nam mới có thể góp tài năng, công sức của mình để thực hiện thành công sự nghiệp công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước và hội nhập quốc tế.